

International Federation of
Library Associations and Institutions

IFLA:s uttalande om utbildning och kompetens i upphovsrätt

2019

IFLA:s uttalande om utbildning och kompetens i upphovsrätt

Detta policyuttalande, som riktar sig till regeringar (inklusive mellanstatliga organisationer), bibliotek, biblioteks-föreningar och biblioteksutbildningar, försöker förklara begreppet Copyright Literacy, dess betydelse för bibliotekens arbete och ger rekommendationer om förbättringar.

Lagstiftningen om upphovsrätt, med rimliga begränsningar och undantag, har avgörande betydelse för bibliotekens arbete, då den möjliggör tillgång till information, utlåning, kopiering och bevarande av beståndet. Avsaknaden av eller otillräckliga bestämmelser för bibliotek innebär allvarliga begränsningar för vår möjlighet att genomföra vårt uppdrag eller att ge tillgång till information på ett lagligt sätt.

Användarnas erfarenhet formas icke desto mindre av det sätt varpå biblioteken tolkar och tillämpar bestämmelserna, liksom av lagtexten i sig.

IFLA:s *Code of Ethics for Librarians and Other Information Workers*¹ poängterar att det förutom ansvaret att känna till de immateriella rättigheterna också finns en parallell skyldighet att inte införa onödiga restriktioner i användarens rätt att tillgå information. Biblioteken ska kort sagt utnyttja alla möjligheter som lagen ställer till förfogande att ge tillgång till information och möjliggöra lärande.

För att klara av detta måste bibliotekarier och andra informationsspecialister vara kompetenta när det gäller upphovsrätt. Då kan de på ett så effektivt sätt som möjligt både utföra sina egna funktioner och åligganden samt stödja kollegor och användare.

Copyright Literacy går att definiera som tillräcklig kunskap om upphovsrätt för att kunna fatta informerade beslut om hur man kan använda upphovsrättsskyddat material.² I detta ingår att förstå upphovsrättssystemets struktur, funktion och konsekvenser när lagar, praxis och användarnas förväntningar förändras. Utbildning i upphovsrätt är den process där man utvecklar och uppdaterar sin Copyright Literacy.

Copyright Literacy är en viktig fråga för alla typer av bibliotek. Offentliga bibliotek och skolbibliotek kan till exempel behöva informera användarna, personalen och andra om vad de kan kopiera eller använda, göra kopior av arbeten i format som är tillgängliga för personer med funktionsnedsättningar eller tillhandahålla utbildningstjänster (inklusive miljöer för makerspace).

1 IFLA Code of Ethics for Librarians and Other Information Workers (2012): <https://www.ifla.org/publications/node/11092>. *Code of Ethics* understryker också vikten av att förespråka starkare användarrättigheter i framtiden. Det bör också påpekas att experter har noterat en "latent flexibilitet" i upphovsrättslagstiftningen - Hudson (2019, under utgivning).

2 "Acquiring and demonstrating the appropriate knowledge, skills and behaviours to enable the ethical creation and use of copyright material", Secker and Morrison (2016), s. 211. Morrison och Secker definierar Copyright Literacy som "increasing range of knowledge, skills and behaviours that individuals require when working with copyright content in the digital age" (Morrison and Secker, 2015). En person som är kompetent i upphovsrätt förstår också den politiska debatten om upphovsrätt och kan relatera sitt eget förhållningssätt till upphovsrättslagstiftningens historia och utveckling, även om han eller hon själv inte nödvändigtvis är direkt involverad i upphovsrättsligt lobbyarbete. Häri ingår också en medvetenhet om de inbyggda motsättningarna mellan olika intressenter.

Bibliotek som tillhandahåller mer omfattande tjänster kan bland annat ansvara för arkiv, genomföra storskaliga digitaliseringsprojekt, åta sig dokumentleveranser, ta hand om pliktexemplar och förhandla fram avtal om digitalt material. Allt detta kräver kunskap om upphovsrätt, inklusive dess tillämpning på nya användningsformer eller materialtyper. Brist på kunskap kan resultera i att lagstiftningen tillämpas på ett felaktigt sätt och leda till antingen lagöverträdelse eller en alltför restriktiv hållning till vad användarna får göra.

Bibliotekarierna måste också, oavsett institution, betraktas som experter på upphovsrätt och vara referenspersoner för andra personalgrupper i verksamheten. Deras inställning och attityd påverkar förmodligen andra och inverkar på den vägledning som de ger till ett stort antal användare. Bibliotekarier har dessutom möjlighet att ta fram institutionella riktlinjer, till exempel när det gäller open access, och främja tillvägagångssätt som är förenliga med bibliotekets uppdrag och i överensstämmelse med *IFLA Code of Ethics for Librarians and Other Information Workers*.

Omfattande forskning³ visar emellertid att kunskapen om upphovsrätt bland bibliotekarier är högst varierande och att det finns ett stort behov och en stor efterfrågan på utbildning i upphovsrätt. För att hantera de mest komplexa frågeställningarna kan det vara bra för bibliotekarierna att ha en extern namngiven (eller informell) expert på upphovsrätt att vända sig till. En högre grad av Copyright Literacy inom professionen som helhet innebär emellertid att fler av användarnas frågor skulle kunna besvaras på ett snabbt, säkert och välinformerat sätt.

Trots detta är det fortfarande på lång sikt nödvändigt med reformer av upphovsrätten, både på nationell och global nivå, exempelvis för att säkerställa meningsfull tillgång till information, skydda samlingarna, tillhandahålla utbildning i biblioteken och möjliggöra skapande aktiviteter för användarna. För många länders vidkommande saknas realistiska utsikter till reformer på kort sikt. Den bästa möjligheten att snabbt och lagligt stärka användarnas rättigheter är då att öka förståelsen för och tillämpningen av den redan befintliga lagstiftningen.

Detta motsäger inte behovet av reformer, men kan bidra till att identifiera de mest brådskande behoven. Faktum är att ju mer erfarna bibliotekarier blir i frågor gällande upphovsrätt, desto mer sannolikt är det att de känner sig säkra när det gäller samverkan och arbete i riktning mot upphovsrättsreformer.

Rekommendationer

Med utgångspunkt i ovanstående ger IFLA följande rekommendationer till regeringar, bibliotek, biblioteksföreningar och biblioteksutbildningar:

Regeringar (och mellanstatliga organisationer, i tillämpliga fall) ska:

- Begränsa möjligheten att lagföra bibliotekarier och andra informationsspecialister, både när de i bibliotekssyfte handlar i god tro och när de stödjer användarna i deras aktiviteter och fungerar som en trygg hamn i den digitala miljön. Ett sådant steg skulle få bibliotekarierna att känna större säkerhet när de tillämpar lagarna.
- Säkerställa att statligt finansierade utbildningsprogram i upphovsrätt, både för bibliotekarier och för den bredare allmänheten, i tillräcklig grad uppmärksammar undantag, begränsningar och andra användarrättigheter. Sådana program ska fokusera på vad användarna *kan* göra – snarare än *inte kan* göra – för att undvika rädsla eller oro vid

3 copyrightliteracy.org tillhandahåller en bibliografi över detta område: <https://copyrightliteracy.org/about-2/international-copyright-literacy/>

användning av upphovsrättsskyddat material. Offentliga medel ska användas för att stödja kampanjer som identifierar både rättighetsinnehavarnas rättigheter och användarnas möjligheter.

- På lång sikt säkerställa att upphovsrättslagen tillhandahåller en enkel och lättillämpad ram med begränsningar och undantag som ger bibliotekarier möjlighet att utföra sitt uppdrag och hjälpa de enskilda biblioteksanvändarna att förstå hur det upphovsrättsskyddade materialet går att använda, i synnerhet genom enkla och målgruppsanpassade handledningar.

Biblioteken ska:

- Maximera tillgången till information och bevarandet av samlingarna i överensstämmelse med gällande upphovsrättslag och med respekt för upphovsrättsinnehavarnas legitima intressen.
- Uppmuntra och värdesätta att personalgruppen utvecklar och uppdaterar kompetens inom Copyright Literacy.
- På alla sätt säkerställa att institutionella riktlinjer och tillvägagångssätt med upphovsrättslig relevans möjliggör tillgång till information inom lagens gränser.
- Bedriva lobbyverksamhet för fler undantag och inskränkningar för att maximera tillgången till information, i enlighet med *IFLA Code of Ethics for Librarians and Other Information Workers*.
- Erbjuder workshopar och fortbildning för personal och användare om upphovsrätt och relaterade frågor, i synnerhet när det sker förändringar i lagstiftningen.
- Säkerställa att all yrkesutbildad bibliotekspersonal har en grundläggande kunskap om upphovsrättslagen och överväga att inrätta en särskild bibliotekarietjänst inriktad på upphovsrätt, till exempel för upphovsrättsfrågor inom annan jurisdiktion.

Biblioteksföreningar ska:

- Säkerställa att mångsidig kunskap om Copyright Literacy ingår i bibliotekspersonalens kompetens, samarbeta med biblioteksutbildningar och utforska möjligheterna att tillhandahålla riktlinjer eller en certifiering.
- Förespråka fler undantag och inskränkningar för att maximera tillgången till information.
- Fungera som ett forum för utbyte av sakkunskap och praktiska tillvägagångssätt för att höja kvaliteten i den utbildning om upphovsrätt som tillhandahålls och, om möjligt, ta fram praktiska handledningar om Copyright Literacy för det dagliga arbetet samt arrangera workshopar och konferenser.
- Samla in och publicera empiriska data om initiativ till Copyright Literacy i både grund- och påbyggnadsutbildningar för att försäkra sig om fortlöpande förbättringar av utbildningen i upphovsrätt. Sådana data kan också utgöra ett stöd i lobbyverksamhet.

Biblioteksutbildningar ska:

- Säkerställa att upphovsrätten får en tillräcklig täckning i kursplaner så att de frågor som är avgörande för biblioteksarbete tas upp (inklusive den nationella och internationella kontexten i förekommande fall). En sådan utbildning och fortbildning måste avspegla

den kontext där studenterna kommer att tillämpa sina kunskaper och även fokusera på positiva rättigheter (till exempel text- och datautvinning eller rätten till skälig användning, om tillämpligt), samt kan dessutom överväga andra rättsliga frågor som integritet och ansvar.

- Samarbeta med relevanta yrkesorganisationer för att säkerställa att Copyright Literacy ingår i kursplaner som ett krav för ackreditering.

Godkänd av IFLA Executive Committee den 20 augusti 2018

Referenser

En stor del av uttalandet baserar sig på diskussionen som fördes vid det möte som IFLA:s Advisory Committee on Copyright and other Legal Matters och Information Literacy Section organiserade den 23 augusti 2017 i Wrocław, Polen: *Models for Copyright Education in Information Literacy Programs*. Rapporten från detta möte kommer att publiceras inom kort.

Hudson, Emily (2019) – kommande forskning om upphovsrättslig användning.

Morrison, Chris och Secker, Jane (2015). Copyright literacy in the UK: a survey of librarians and other cultural heritage sector professionals. *Library and Information Research*, 39 (121), s. 75-97.

Secker, Jane och Morrison, Chris (2016), *Copyright and e-Learning – a Guide for Practitioners*. Andra upplagan. London: Facet Publishing.